

za kakovostno staranje v času epidemije covida-19. O njej smo podrobno poročali v prvi številki letošnje revije. Bistvo prispevka je v tem, da so z dobro organiziranostjo in aktivno podporo prostovoljcem v času epidemije le-ti v večini primerov ohranili družabniške stike s starejšimi ljudmi, pri tem pa mnogi razvili zanimive, inovativne pristope.

22. svetovni kongres je torej močno zaznamovala pandemija covida-19. To se je poznalo v številu prispevkov, ki jih je bilo v primerjavi s predhodnimi kongresi pol manj. Zaradi virtualne izvedbe je bilo sodelovanje dostopnejše, vendar pa se kaže, da je poleg dostopnosti pomemben tudi živ stik med udeleženci. Upamo, da bo to možno na 23. kongresu leta 2025 v Amsterdamu.

Ksenija Ramovš

OD STARANJA K DOLGOŽIVOSTI

Ministrska konferenca Ekonomske komisije Združenih narodov za Evropo (UNECE), Rim, 16. in 17. junij 2022

Tokratna ministrska konferenca o staranju naj bi potekala v duhu uradnega gesla, ki se je glasilo: *Vzdržen svet za vse starosti: s skupnimi močmi za vseživljenjsko solidarnost in enake možnosti*. V ospredju so bile tri izhodiščne teme: 1. vseživljenjsko aktivno in zdravo staranje; 2. dostopna dolgotrajna oskrba ter podpora družinam in oskrbovalcem, ter 3. prehod k družbi za vse starosti z vključevanjem problematike staranja v vse politike. Panelom, posvečenim tem tematikam, so sledila poročila predstavnikov vlad držav članic

o doseženem napredku z zaključno ministrsko deklaracijo. Kot se rado zgodi, je ta uradni okvir v več smereh preskromen. Pred samo ministrsko konferenco, 15. junija, ter v povezavi z njo se je odvijalo izjemno plodno posvetovanje nevladnih organizacij ter predstavnikov znanstvenih in raziskovalnih ustanov, pa tudi nekaterih tako imenovanih odločevalcev oziroma vladnega sektorja (Civil society and scientific research forum) – mimogrede, pristop, ki ga v Sloveniji že nekaj let uveljavlja Festival za tretje življenjsko obdobje. Tudi v okviru same ministrske konference sta se civilna družba in tako imenovana »academia« uspešno vključevali v razpravo.

Od Madrida do Rima

Tokratna rimska konferenca je bila četrta v okviru procesa, ki se je začel pred štiridesetimi oziroma dvajsetimi leti, najprej z Dunajskim akcijskim načrtom o staranju (Vienna Plan of Action on Ageing, 1982), ki mu je z dvajsetletnim zamikom sledil Madridski akcijski načrt o staranju (Madrid International Plan of Action on Ageing, Second World Assembly on Ageing, MIPAA, 8. – 12. april 2002). Spričo že tedaj celovitega pristopa zasluži posebno pozornost druga tema, ki pravi: »Družba za vse starosti vsebuje tudi cilj, ki naj bi starejšim zagotovil priložnost, da še nadalje nudijo svoj prispevek družbi. Če naj bi dosegli ta cilj, je treba odstraniti vse, kar jih pri tem ovira ali jih diskriminira. Socialni in ekonomski prispevek starejših presega njihovo ekonomsko aktivnost. Pogosto imajo ključno vlogo v svojih družinah in skupnosti. Zagotavljajo dragocen prispevek, ki ga ni moč meriti z ekonomskimi merili: oskrbo za družinske člane, podporna opravila,

vzdrževanje gospodinjstva in prostovoljno delo v skupnosti. Razen tega takšna vloga prispeva tudi k oblikovanju prihajajoče delovne sile. Vsak takšen prispevek ljudi vseh starosti, posebej žensk, vključno s tistimi, ki so plod neplačanega dela na vseh področjih, zasluži priznanje.«

Na izhodiščih madridske konference, na kratko MIPAA, je Ekonomska komisija Združenih narodov (ZN) za Evropo še istega leta na konferenci v Berlinu sprejela tako imenovano regionalno strategijo izvajanja (Regional implementation strategy – RIS). Madridski konferenci so v petletnih razmakih sledila podobna ministrska posvetovanja, posvečena problematiki starajoče se in ob novih spoznanjih dolgožive družbe: 2007 v Leónu, Španija, na podlagi ugotovitev te konference je bila v okviru Ekonomske komisije ZN za Evropo ustanovljena delovna skupina o staranju; 2012 na Dunaju, konferenca je posebej izpostavila načelo aktivnega staranja; 2017 v Lizboni, kjer so odkrivali zlasti potencialne, ki jih odpira dolgoživost.

Regionalne pobude

Kar zadeva Evropsko unijo (EU) velja povedati, da so njene možnosti za posege v socialo držav članic omejene. Lizbonska pogodba (13. december 2007) je glede te problematike skromna (2. člen, 3. alineja, drugi odstavek: »bori se proti socialni izključenosti in diskriminaciji ter spodbuja socialno pravičnost in varstvo, enakost žensk in moških, solidarnost med generacijami in varstvo pravic otrok«). Kljub temu velja omeniti dva deležnika: Odbor za socialno varstvo (Social Protection Committee, SPC), ki deluje v okviru 160. člena Pogodbe o delovanju EU kot prostor

za izmenjavo stališč med državami članicami in Evropsko komisijo na podlagi tako imenovane Odprte metode koordinacije (tako imenovani »social« Open Method of Coordination, OMP) na področju družbene vključenosti, zdravstvene nege in dolgotrajne oskrbe ter pokojninske problematike; ter nadstrankarsko skupino poslancev Evropskega parlamenta (EP) za aktivno staranje in medgeneracijsko solidarnost (Intergroup on Ageing and Intergenerational Solidarity). Ta nadstrankarska skupina se po vsakokratnih volitvah v EP ne obnavlja avtomatično, marveč se ustanavlja na novo, če tako sklene EP. Gre torej za dinamiko na evropski pa tudi globalni ravni, ki v razvoj koncepta vnaša nove prvine: na prvi, to je evropski ravni, se je v minulem mandatnem obdobju pojavila iniciativa, imenovana Evropski steber socialnih pravic, na globalni ravni pa se nadaljujejo – in zatikajo – pogajanja v okviru t.i. odprte delovne skupine za staranje pri ZN (UN Open-ended working group on ageing) z željo po oblikovanju mednarodne konvencije o pravicah starejših po vzoru podobnega mednarodnega dokumenta o pravicah oseb s posebnimi potrebami.

Povzetek povzetka

Kakšno je stanje, ki ga odslikava tokratno poročilo Ekonomske komisije ZN za Evropo o uresničevanju MIPAA v obdobju 2017-2022? Prebivalstvo regije se nezadržno stara. Delež starostne kategorije 65+ se je v dveh desetletjih povečal s 13,4 na 17,5 odstotka. Leta 2030 naj bi bila v tej starostni kategoriji že petina prebivalstva regije. Še vedno se, čeprav neenakomerno med različnimi državami, podaljšuje pričakovana življenjska doba,

ni pa se v zadnjem desetletju spreminjala rodnost (v povprečju 1,8 otroka na žensko). Podatki zadnjega petletnega obdobja med lizbonsko in rimsko konferenco so manj ugodni tudi zavoljo pandemije covida-19 in ne nazadnje še zaradi ruskega napada na Ukrajino, napada, ki je sprožil dodatne valove migracij. Pandemija je kriva tudi za povečanje tveganja revščine (po 2020) po nekaj letih upadanja. Pri tem poročilo ekonomske komisije ZN za Evropo še posebej poudarja, da pandemija med starejšimi ni povzročila samo nadpovprečno veliko smrti, marveč je pomnožila tudi njihovo »fizično in socialno izolacijo, osamelost, diskriminacijo in različne zlorabe človekovih pravic«.

Tokratno četrto poročilo (2017-2022) stalne delovne skupine za staranje pri Ekonomski komisiji ZN sicer ugotavlja, da so se države članice lotevale ukrepov, ki naj bi bili v podporo aktivnemu in zdravemu staranju, participaciji, avtonomiji in samoodločanju starejših ljudi; sem sodijo tudi reforme socialnovarstvenih sistemov in dolgotrajna oskrba, vse to pa z izrecnim sklicevanjem na človekove pravice (human rights approach). Poročilo sicer ugotavlja, da se stanje v posameznih državah članicah še vedno razlikuje, vendar hkrati podčrta nekatere skupne težnje, med njimi predvsem dejstvo, da starejše prebivalstvo še vedno predstavlja pomemben potencial, da je nadalje treba spodbujati podaljševanje delovnega obdobja v življenju, vendar tako, da bodo delovni pogoji prijazni starejši osebi. Med ukrepe za podaljševanje aktivnega delovnega obdobja sodijo tako ukrepi, kot so postopno in delno upokojevanje, »kopičenje« plače in pokojnine in podobno, kot tudi organizirano prostovoljstvo, ki

ga poročilo omenja skupaj s preseganjem problema osamljenosti ter kot okolje, kjer se razvija medgeneracijska solidarnost. Dolgoživost ni zgolj predmet socialnih in zdravstvenih politik, marveč jo morajo politični odločevalci vključevati v vsa druga področja; pri tem poročilo še zlasti poudarja pomen vključevanja samih starejših (in njihovih reprezentativnih organizacij) v sprejemanje odločitev, ki jih zadevajo.

Staranju je treba zagotoviti dostojanstvo. Tudi starejšim je treba zagotoviti vse človekove pravice, treba jih je zavarovati pred nasiljem in zlorabami, zagotoviti jim je treba visoko kakovost socialnih in zdravstvenih storitev, pravico imajo do avtonomije pri sprejemanju odločitev o svojih zadevah, sami odločajo o tem, v kakšnem okolju naj živijo in se vključujejo v družbo, vse do zadnjega dne v življenju imajo pravico do samoodločanja.

Poročilo posveča posebno pozornost problematiki dolgotrajne oskrbe, in sicer po eni strani tako, da opozarja na nujno po deinstitutionalizaciji, po drugi pa na zane-marjanje pomena in vloge tako poklicnih kot tudi nepoklicnih (neformalnih, zlasti družinskih) oskrbovalcev; tem je treba zagotoviti primerno finančno povračilo, usposabljanje in ustrezne delovne pogoje.

Pojem aktivnega in zdravega staranja se je torej v dvajsetih letih razširil, postal je medgeneracijski: politike, ki naj bi jih odločevalci uveljavljali na tem področju, zajemajo vse generacije, aktivno in zdravo staranje se začneja tako rekoč ob rojstvu. Ukrepi, ki zadevajo potrebe starejših ljudi, presegajo ozko območje sociale, tokratno poročilo Ekonomske komisije ZN za Evropo je še posebej opozorilo na to, da je treba potrebe starejših vključevati

(mainstreaming) v vse politike. Ko gre za snovanje politik, to je ukrepanja države in družbe, je treba starejše ljudi obravnavati kot aktivne udeležence v procesu nastajanja odločitev, pa tudi sicer poročilo v ospredje postavlja pravico do avtonomije in samoodločanja starejše osebe.

Pomemben dodatek k tokratnemu pregledovanju dosežkov madridskega procesa je bil Skupni forum civilne družbe in znanstvenega raziskovanja (Joint forum of civil society and scientific research), sklican 15. junija 2022 v okviru konference. Takšna povezava nevladnih organizacij z raziskovalno sfero (akademijo) je izjemno učinkovito prispevala tako k osvetlitvi dosežkov kot tudi pomanjkljivosti in vzrokov za zaostajanje. Posvarila je pred klišejskim obravnavanjem starejših (raznolikost je značilna tudi za starost), opozorila pomen vseživljenjskega pristopa k staranju ter na prispevek starejših ljudi k blaginji družbe v preteklosti in sedanjosti, pa tudi na to, da bi se družba in odločevalci bolj zavedali tega prispevka, če bi ga lahko s primerno metodologijo predstavili z denarnimi enotami (»money talks«); razprava je nadalje opozorila na ovire, ki jih posamezna okolja postavljajo pred starejše, ki že uživajo pokojnino, pa bi bili še vedno pripravljeni delati (socialno podjetništvo); družbe še vedno niso kos sovražnemu govoru, kamor sodi tudi uporaba klišejskih izrazov o »starih«, še bolj kritične ostajajo razmere pri odkrivanju nasilja nad starejšimi; veliko vprašanj se odpira tudi na področju zagotavljanja geriatrične oskrbe in nege ter geriatrije na sploh. Glede zagotavljanja dolgotrajne oskrbe pa se je razprava veliko ukvarjala s problematiko tako imenovanih neformalnih oskrbovalcev: po nekaterih

ocenah naj bi v Evropi kar štiri petine oskrbe starejših zagotavljali zunaj institucij, v družini, soseski in podobno, pri tem pa naj bi največji del bremena padel na ramena žensk z vsemi posledicami za njihovo zdravje, kariero in materialno stanje.

Prizemljeni oceni ministrskih konferenc, ki naj bi ponudile pregled nad dosežki prilagajanja držav in družb spremembam, ki jih prinaša dolgoživost, se je morda najbolj približal Alexandre Sidorenko (Evropski raziskovalni center za socialne politike) s svojim odgovorom na vprašanje, kaj smo dosegli v dvajsetih (Madrid) oziroma štiridesetih (Dunaj) letih. Odgovor je, kot je dejal, težaven, ker nismo razvili orodij in meril, ki nam bi pomagala do odgovora. Preskok od politik, ki se ukvarjajo s staranjem, k politikam, ki se ukvarjajo z dolgoživostjo, še ni zaključen. Prepoznavanje problema še ni rešitev problema, prepoznavanje potrebe še ni zagotavljanje pravice. Več razpravljalcev je v tem duhu opozorilo na pomanjkanje raziskav, na nepripravljenost politike, da okrepi prizadevanja na tem področju, na pomanjkanje človeških in finančnih virov, prav tako pa tudi na pomanjkanje sodelovanja med deležniki.

Izjava Skupnega foruma civilne družbe in znanstvenega raziskovanja med drugim opozarja prav na pomanjkanje kazalcev, na podlagi katerih bi bilo moč v zadostni meri oceniti napredek posameznih držav. Starejši ljudje so v začetnem obdobju pandemije covida plačali nesorazmerno visok davek tako z življenji kot tudi z zdravstvenimi in psihosocialnimi posledicami. Starejši so raznolika skupina z različnimi značilnostmi, temu pa morajo ustrezati tudi ukrepi, ki morajo zajeti mnoga področja:

vseživljenjsko izobraževanje, dostop do dobrin in storitev, podaljševanje delovnega življenja s prilagajanjem zmožnostim, prilagojeni bivalni prostori, zagotavljanje zdravstvenih storitev vključno z zdravstveno preventivo itd. Izjava nadalje opozarja na pravico starejših, da celostno sodelujejo v družbenem in političnem okolju in da v ta namen dobijo tudi ustrezno podporo. Poseben poudarek je tudi v tem besedilu namenjen problematiki dolgotrajne oskrbe, pravici starejših, da sami odločajo o obliki in načinu te oskrbe, ob tem pa seveda

na težave vseh skupnostnih in družinskih oskrbovalcev. Izjava obsoja starizme ter na sploh vse oblike diskriminacije ter opozarja na družbeno izključenost nekaterih starejših zaradi hitrega razvoja digitalizacije, v zaključku pa ponovno podpira sprejem konvencije o pravicah starejših.

Marjan Sedmak

Opomba:

Gradiva konference so dosegljiva na: <https://unece.org/info/Population/events/362733>